

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI*

Hakan KARAGÖZ**

Öz

1715 yılında tek cephede mücadele ettiği Venedik seferindeki başarısından büyük moral bulan Osmanlılar, 1716 yılında Habsburgların kontrolündeki Petervaradin’i de almayı planlamış, ancak başarılı olamamışlardır. Habsburglar, ünlü komutanları Prens Eugen’in Petervaradin Muharebesi’nde uyguladığı harp taktiği sayesinde Osmanlı ordusuna ağır kayıplar verdirmiştir. Başta Osmanlı Sadrazamı olmak üzere, çok sayıda askerini ve karargâhını muharebede kaybeden Osmanlı ordusu, sadece büyük bir mağlubiyet yaşamamış, aynı zamanda harp sahasında bıraktığı külliyetli harp teçhizatıyla büyük sıkıntılar yaşamıştı. Burada ele alacağımız çalışmamızın amacı, daha çok Avusturya arşiv vesikalarının verdiği bilgiler çerçevesinde, Osmanlı ordusunun muharebe sahasında bıraktığı toplar ve harp teçhizatının miktarıyla bunların türleri/teknolojileri hakkında tespitlerde bulunmaktır.

Anahtar kelimeler: Osmanlı Devleti, Habsburg, Prens Eugen, Petervaradin, Top, Silah.

Abstract

THE WEAPONRY AND WAR EQUIPMENTS SEIZED FROM THE OTTOMANS BY THE HABSBURGS DURING THE PETERVARADIN BATTLE IN 1716

The Ottoman army had a success at the battle of Venice in 1715 as they fought at one battle field. That success encouraged them to stage an attack on Petervaradin controlled by the Habsburgs in 1716. Habsburgs war tactics, skills and techniques inflicted heavy losses on the Ottoman army by its famous Commander Prince Eugen at the Petervaradin battle. The costly war not only made the Ottomans lose its Grand Vizier, a great number of soldiers and its military base at this battle field but also the loss of huge weaponry, military equipments and most importantly its prestige among the world powers. This article deals with the number of lost Ottoman weaponry, cannons, arsenal, war equipments and their properties and kinds under the light of the data collected from Austrian archives.

Keywords: The Ottoman Empire, Habsburgs, Prince Eugen, Petervaradin, Cannon, Weapon.

* Yazar, metin üzerinde yaptıkları önemli tashihleri ve izlenimlerinden dolayı Prof. Dr. Kemal Beydilli’ye şükran borçludur.

** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü;
hakankaragoz@sdu.edu.tr.

1. Venedik ve Habsburg Seferleri (1715-1716)

XVIII. yüzyılın başlarından itibaren mevcut topraklarını korumak ve Karlofça Barışı'nın kayıplarını telafi etmek isteyen Osmanlı Devleti, 1711 Prut Seferi'yle bunu kısmen gerçekleştirmişti. Venedikliler ise 1715 yılında Osmanlı Devleti'ne başka bir rövanşı gerçekleştirmesi için bazı meşru haklar kazandırmıştır. Katolik Venediklilerin Mora üzerine baskı uygulayarak buradaki Ortodoks Rumları rahatsız etmesi¹, Osmanlı Devleti'nde tercümanlık işlerini yürüten ve Eflak/Boğdan voyvodalıklarına getirilen Fenerli Rumları harekete geçirmiş ve Osmanlı yönetimini Karlofça Barışı'yla kaybedilen Mora'yı geri almaya teşvik etmiştir. Buna ilaveten Venedik'in imparatorluk toprağı olan Karadağ'da isyan çıkarması² ve Venedik korsanlarının Karlofça Barışı şartlarına aykırı olarak Akdeniz'deki Osmanlı menfaatlerine zarar vermesi üzerine³, 1 Zilhicce 1126 / 7 Aralık 1714'te Venedik'e harp ilan edilmiştir⁴. 31 Mart 1715 tarihinde İstanbul'dan ayrılan Osmanlılar Mora üzerine hem karadan hem de denizden sefer düzenlemiş ve yarım adayı fethetmiştir. Osmanlı Sadrazamı Silahdar Ali Paşa, bir sonraki yıl (Nisan 1716) yeni bir sefere çıkarak Venediklilerin elinde bulunan Korfu'yu ele geçirmek düşüncesindeydi. 1715 yılının son aylarından itibaren Venedik donanmasının Preveze, Dubnitsa, Yanya, Karlı-ili ve Delvine taraflarına taarruz edeceklerine dair gelen haberler üzerine Osmanlı Devleti, 1716 yılı seferi hazırlıklarına başlamıştır. Ayrıca Venediklilerin söz konusu emelleri ve faaliyetleri çerçevesinde Karlofça şartlarını ihlal ettikleri Osmanlılar tarafından Habsburglara bildirilmiştir. Osmanlıların tarafsız kalmalarını istemesine rağmen⁵ kendilerini Venediklilerin yanında taraf görmeye başlayan Habsburglar, Venedik'e karşı üst üste başarı elde eden Osmanlıların gizli planlarının olduğunu, saldırılarını kendi-

¹ Mora'da cereyan eden bu gelişmeler üzerine Rumlar, Sultan III. Ahmed (1703-1730)'e başvurarak ondan Mora ve Ege adalarının Latin tahakkümü ve kontrolünden kurtarılmasını talep etmişlerdir. N. E. Bees, "Mora", *İA*, VIII, 425. Johann Wilhelm Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Friedrich Andreas Perthes, V, Gotha 1857, s. 464.

² Feridun Dukakinze, *1714-1718 Türk - Avusturya Venedik Seferi*, Askeri Matbaa, İstanbul 1932, s. 1.

³ Hammer eserinde, savaş kararına ait gerekçeler hususunda Venedik korsanlarının Osmanlı Devleti'ne karşı hasmane faaliyetlerinden bahsetmiştir. Joseph von Hammer, *Geschichte des osmanischen Reiches 1699-1739*, VII, Pest 1831, 174. Konuyla ilgili ayrıca bkz. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, TTK, Ankara 1995, 101. Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, IV, Yeditepe Yayınları, İstanbul 2005, 272-274.

⁴ M. Yaşar Ertaş, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2000, s. 2.

⁵ Kemal Beydilli - İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliğı (1711)", *Belgeler*, XXII/26 (2002), 16-17.

lerine yönelteceğini düşünmeye başlamış ve Venedik ile tecavüzî ve tedafûî bir ittifak antlaşması imzalamıştır (13 Nisan 1716)⁶. Habsburglar ittifak gereğince Venediklilere Osmanlılar tarafından verilen zararların tazminini, Mora'nın iade edilerek ihlal edilen Karlofça Antlaşması'nın yenilenmesini istiyordu⁷. Taraflar arasında muhtemel bir savaşın çıkmasını engellemek isteyen Dersaadet'teki yabancı elçilerin arabuluculuk girişimleri de sonuçsuz kalmıştı⁸. Bu sırada Osmanlı yönetimi, Korfu seferinin hazırlıklarını sonlandırmış ve ordusunu Edirne'ye hareket ettirmiş bulunuyordu. Habsburglar ise sadece barış girişiminde bulunmamışlardır. Aynı zamanda yaklaşık bir yıldır Osmanlılar tarafından kendilerine açılacak sefer için hazırlıklarını sürdürmeye devam etmekteydiler. 1711 Prut Antlaşması'nın kazançlarından moral bulan, 1715 yılında Venediklilere karşı elde edilen başarıyı fazlasıyla büyüten Osmanlı yönetimi ise savaş hazırlıklarına başlayan Habsburglarla uzlaşmak yerine onlara karşı da savaş açmayı uygun görmüştür⁹. Ancak 1716 sefer yılında yapılan bütün hazırlıklar, Venedik üzerine çıkılacak sefer için yapılmıştı. Zira sadece bu hazırlıklarla Habsburgların karşısına çıkılmazdı. Habsburg seferi için ne yollarda zahire teminine yönelik tedbirler alınmış ne de ordunun geçeceği yollar ve köprüler tamir edilmişti. Sadrazam (Şehid) Ali Paşa (1713-1716)'nın sefere çıkma konusundaki nüfuzu¹⁰ ve artan gururu

⁶ HHSStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieger 1716/VIII-58. M. Cavid Baysun, "Ali Paşa, Damad", *DİA*, I, 329. *Neueste in Kürze gebrachte Lebensbeschreibung des Prinzen Eugens von Savoyen*, Prag 1779, s. 128. Habsburg - Venedik ittifakı, Eugen, Trautson, Sinzendorf ve Starhemberg Habsburg tarafını, Grimani ise Venedik tarafını temsil etmek suretiyle Viyana'da imza edilmiştir. Max Braubach, *Prinz Eugen von Savoyen - Zum Gipfel des Ruhmes*, III, Wien 1964, 308.

⁷ Mehmet Topal, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretname-Tahlil ve Metin (1106-1133/1695-1721)*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001, vr. 315a. Bertold Spuler, "Die europäische Diplomatie in Konstantinopel bis zum Frieden von Belgrad (1739)", I, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, Neue Folge, XI/1 (1935), 86. Prens Eugen, Osmanlı Sadrazamı Ali Paşa'ya gönderdiği 14 Nisan 1716 tarihli mektubunda Karlofça muahedesi ahkâmına riayet etmesi yönünde bir ihtarda bulunmuştur. Lakin Ali Paşa, nakz-ı ahd edenin Habsburglar olduğunu ve onlara harp ilan edeceğini bildirmiştir. Baysun, a.g.m., s. 329. Bernhard R. Kroener, "Prinz Eugen und die Türken", *Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit*, (1986), s. 121. Eugen'in söz konusu mektubu Sadrazam tarafından da müşavere edilmiştir. Ahmed b. Mahmud (Göynüklü), *Tarih*, Berlin Staatsbibliothek, Ms.or.quart, nr. 1209, vr. 270a.

⁸ Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, II, İstanbul 2013, s. 1021.

⁹ Kroener, a.g.m., s. 121-122. Osmanlılara karşı sefer hazırlıklarını sürdüren Habsburglar, 1 Haziran 1716'da Osmanlılardan gelen ultiyatı geri çevirmiştir. Otto Fenzl, *Zustandekommen, Vorbereitungen und Durchführung des Türkenkriegs 1716-1718*, (phil. Diss.), Wien 1950.

¹⁰ Davud Paşa Kışlası'nda toplanan meşveret meclisinde böyle önemli seferler için daha büyük

diğer tüm faktörleri ortadan kaldırmıştır. Bunun üzerine Mora Valisi Kara Mustafa Paşa'nın karadan ve derya kaptanının donanma ile denizden Korfu üzerine gitmeleri, sadrazamın da Serdar-ı Ekrem unvanıyla Habsburg seferine çıkması kararlaştırılmış (24 Nisan 1716); Belgrad'a kadar olan yol ve köprülerin tamiri, zahire tedariki ve ordu teçhizatının süratle tamamlanması için ilgili görevlilere emirler gönderilmiştir¹¹.

Osmanlı devlet adamları, Habsburgların savaşa girme kararı alması üzerine, Prens Eugen¹² faktörünün 1697 Zenta felaketi nedeniyle dikkate alınmasının

hazırlıklar yapılmasını öne süren Anadolu Kazaskeri Mirzazâde Şeyh Mehmed Efendi gibi muhalifler sadrazam tarafından susturulmuştur. Ayrıntılı bilgi için bkz. *Târih-i Râşid*, s. 999. Mustafa Öksüz, *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahvil ve Tenkidi Metni*, Mimar Sinan GSÜ. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009, vr. 318b. Abdülkadir Özcan, "Şehid Ali Paşa", *DİA*, XXXVIII, 433-434.

¹¹ Göynüklü, *Tarih*, vr. 270a. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 109. Mustafa Cezar, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, İskit Yayınevi, İstanbul 1971, 2419-2421. İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972, 9. Osmanlı ordusunun 1716 sefer yılında gerçekleştirdiği tüm lojistik faaliyetleri hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Gökpınar, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2014.

¹² (İtalyanca: *Principe Eugenio di Savoia-Carignano*. Fransızca: Le Prince Eugène de Savoie. Almanca: *Prinz Eugen von Savoyen*): Eugen Moritz von Savoyen - Carignano ve Kardinal Mazarin'in yeğeni Olympia Mancini'den Paris'te 18 Ekim 1663 tarihinde doğmuş olan Prens Eugen (18 Ekim 1663-21 Nisan 1736), aslen İtalyan fakat Fransız kültürüyle yetişmiş olup, XIV. Louis'nin kendisini Fransa ordusunda istememesi nedeniyle Karl von Lothringen'in yönetiminde gönüllü (*Volontär*) olarak Kahlenberg'deki muharebeye (1683) katılmıştır. Arneth'in ifadeleri Eugen'in II. Viyana kuşatmasında yer aldığı şu ifadelerle doğrulamaktadır: "*Bei Petronell war es, am 7. Juli 1683, ... Hier sah der neunzehnjährige Eugen zum erstenmale den Feind, hier, im wilden Reitergetümmel, erprobte sich zum erstenmale seine jugendliche Tapferkeit*", Alfred R. von Arneth, *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 1858, I, 14. Egon Caesar Conte Corti, *Prinz Eugen*, Berlin 1968, s. 21-22. Ardından meşhur kumandan Markgrafen von Baden'in askeri personeli sıfatıyla Parkány (Ciğerdelen) ve Gran (Estergon) muharebelerine katılmıştır. Nihayet 14 Aralık 1683 tarihinde kumandanlığa, 1687 Mohaç muharebesinden sonra Feldmarschall - leutnant görevine getirilmiştir. Söz konusu rütbeyle 1690-1696 yılları arasında Yukarı İtalya'da savaşmış, 1693 yılında Feldmarschall, 1694 yılında ise İtalya'daki Habsburg ordularının başkomutanlığına getirilmiştir. 1697'de Zenta'da Osmanlıları hezime uğratan Eugen, 1703 yılında Harp Şurası Başkanlığı rütbesini elde etmiştir. Sadece kumandan olmadığını, devletlerarasında akdedilen antlaşma metinlerini bizzat kendi el yazısıyla kaleme alarak göstermiştir. 1716 ile 1724 yılları arasında Habsburg - Hollandası'nın umumi valiliğini yapan, 1716 yılında Petervaradin'de, yine aynı yıl Temesvar'da Osmanlılara karşı üstünlüğünü bir kez daha gösteren Eugen, 1717 yılında Kanuni yadigarı olan Belgrad'ı yaklaşık iki asır sonra tekrar Habsburgların kontrolüne geçirmiştir. 1718 Pasarofça Barışı onun eseri idi. Habsburg sarayındaki entrika ve kıskançlıklar sonucunda 1719 yılından itibaren yıldızı düşse de 1726 yılında dış politikaya tekrar dönmüş, Prusya ile Habsburglar ve Osmanlılara karşı Habsburglar ile Ruslar arasındaki ittifak antlaşmalarının imzalanmasında önemli rol oynamıştır. Osmanlıların "Cüce Şeytan" diye andıkları Eugen, 21 Nisan 1736 tarihinde Viyana'daki sarayında ölmüş ve Stephans Katedrali'ne defnedilmiştir. Eugen, hayatta iken

elzem olduğunu belirtmişlerdi. Ancak Venedik cephesinde elde edilen başarılar, Habsburglara karşı alınması gereken tedbirleri, Osmanlı devlet ricali nezdinde önemsiz hale getirmişti. Öyle ki Osmanlı sadrazamı ve devlet ricali, Macaristan'ın dahi Habsburglardan geri alınacağı düşüncesine kendisini inandırmıştı. Kırım Tatarlarını dahi muhtemel bir Rus saldırısına karşı geride bırakan¹³, bir kısım birliklerini de Arnavutluk'a gönderen Osmanlı sadrazamı, ordusunu bundan sonra girişeceği muharebeler için savunmasız ve güçsüz bırakmıştır.

Nihai hedefi Belgrad'ı ele geçirmek olan ve bunu o dönemde görülen ku-raklık ve aşırı yağmurlar nedeniyle ertelemek durumunda kalan Prens Eugen ise 2 Temmuz 1716 tarihine kadar harp hazırlıklarını tamamlamıştı. 30. seferi için Viyana'dan ayrılan Eugen, 9 Temmuz'da Petervaradin¹⁴ yakınlarındaki Futak'ta¹⁵

Viyana'da toplam 4 saray inşa ettirmiştir. İlk sarayını 1695 yılında Fischer von Erlach'a, ikincisini 1714-1716 yılları arasında Aşağı Belvedere'de, üçüncüsünü 1720-1722 yılları arasında Yukarı Belvedere'de, nihayet sonuncusunu (Schloßhof/Marchfeld) 1725-1729 yılları arasında Lucas von Hildebrandt'a yaptırmıştır. Prens Eugen'in biyografisi ve muharebeleri için bkz. Alfred R. von Arneth, *Prinz Eugen von Savoyen*, I-III, Wien 1858; Max Braubach, *Prinz Eugen von Savoyen*, I-V, Wien 1963-1965; Derek McKay, *Prinz Eugen von Savoyen*, Graz-Wien-Köln 1979; Peter Broucek, Erich Hillbrand, Fritz Vesely, *Prinz Eugen-Feldzüge und Heerwesen*, Wien 1986. Peter Broucek, "Die Feldzüge Prinz Eugen", *Heereskundliches - Kriegsgeschichtliches Materialien zum Vortragszyklus*, Gesellschaft für österreichische Heereskunde Heeresgeschichtliches Museum, (1986), s. 71-95; Wolfgang Oppenheimer, *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 2010; Fahri Çeliker, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 11.

¹³ Sadrazamla Kırım Hanının varmış olduğu mutabakat gereğince, Nemeç seferine sadece 10 bin asker desteği verebilen Kırım Tatarlarının yaklaşık 30 bin civarındaki birlikleri, Kırım ve Hotin taraflarının muhafazası için görevlendirilmiştir. *Târih-i Râşid*, s. 1001. Göynüklü, *Tarih*, vr. 271a.

¹⁴ Petervaradin (Almanca Peterwardein, Macarca Pétervárad), Belgrad'ın kuzeybatısında, Tuna'nın sağ (güney) kıyısında kurulmuş meşhur bir kale şehirdir. *Orts-, Namen- und Sach-Register*, Verlag des k. und k. Generalstabes, Wien 1892, s. 648. Macaristan'ı Osmanlı hâkimiyetine açan Mohaç seferinin Veziriazam ve Serdar-ı Ekrem'i Makbul İbrahim Paşa, kaleyi ve şehri, Georg Alapın kumandasındaki müdafilerden 27 Temmuz 1526 tarihinde cebren zapt etmiştir. Erdel'e gidiş ve dönüş güzergâhında bulunmasından dolayı 1526 Mohaç seferinden sonra, 1529 Viyana, 1596 Eğri, 1598 Varad (Grosswardein), 1599 Uyvar ve 1602 seferlerinde de önemli menzil noktalarından biri olan Petervaradin, 161 sene sonra 1687 yılında Osmanlılar tarafından tahliye olmuştur. Bu tarihten itibaren kaleyi önemli ölçüde tahkim eden Habsburglar, olumsuz hava şartlarıyla da katkısıyla 1694 yılı sonbaharında Sadrazam Sürmeli Ali Paşa'nın kaleyi ısrarla geri alma girişimine mani olmuşlardır. 1694 kuşatması, kuşatmanın sonuçları ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Macaristan'ı terk edişi hakkında, İmre Thököly'nin Macarca bir günlüğüne dayanarak somut ve ayrıntılı bilgiler veren çalışma için bkz. Hüseyin Şevket - Çağatay Çapraz, "İmre Thököly Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu'nun 1694 Petrovaradin Kuşatması", *Akademik Bakış*, III/6, (2010), 123-176. 1697 yılında yaşanan Zenta Felaketi, bölgeyi tekrar ele geçirmeye yönelik bütün planları akim bırakmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bekir Kütükoğlu, "Varadin", *İA*, XIII (1986), 203-206.

¹⁵ Neusatz (Macaristan/Petervaradin'de) in batısında, Tuna'nın sol kıyısında yer alan şehir. *Orts-, Namen- und Sach-Register*, s. 307.

orduya katılmıştır. Osmanlı ordusunun Belgrad'a intikal ettiği sırada Güney Macaristan'daki birliklerine ulaşan Prens Eugen, 27 Temmuz'da Petervaradin'deki Habsburg ordugâhına¹⁶ gelerek burada Osmanlı sadrazamının kendisine yaklaşmasını beklemiş ve yaklaşan Osmanlı ordusuna mecbur kalınmadıkça herhangi bir müdahalede bulunulmamasını istemişti¹⁷. 24 Mayıs'ta Edirne'den sefere çıkan ve 20 Temmuz'da Belgrad'da ordusuyla bir araya gelen Osmanlı sadrazamı ise 120 bin kişilik ordusuyla¹⁸ Eugen'in düşüncelerine uygun olarak 26-27 Temmuz 1716'da (6-7 Şaban 1128) Sava nehrini geçmiş, Petervaradin kalesini Habsburglardan almak amacıyla Salankamen'in 3 mil uzağında ve Tuna'nın sağ/güney kıyısında bulunan Banovce (Panowce)'de karargâhını kurmuştur (28 Temmuz 1716). 1 Ağustos'ta önce Salankamen'e, ardından Habsburglara karşı avantaj sağlamayı planladığı Friedenskapelle¹⁹ yakınlarındaki Karlofça'ya gelerek etrafı Wagenburglarla²⁰ çevrili karargâhını kurmuştur²¹.

Habsburglarla yapılan ilk çatışma, Osmanlılar için başarılı bir gelişme sayılabılırdi. Eugen'in, keşif yapmak amacıyla Karlofça'nın 5 km doğusu istikametine gönderdiği 1.600 kişilik²² Kont Palffy'nin emrindeki birliklerinin, Osmanlı-

¹⁶ Petervaradin kalesi, FZM. Löffelholz'ün kumandasında yaklaşık 8000 kişi tarafından muhafaza edilmekteydi. *Mitteilungen des K. und K. Kriegs - Archivs*, V, (1891), 242. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, *ÖMZ.*, 4. Heft, (1811), s. 6.

¹⁷ Geschichte der Feldzüge Prinzen Eugen von Savoyen, vom Jahre 1716 bis zum Frieden von Passarowitz 1718, *ÖMZ.*, Ersten Jahrgang, 4. Heft, (1808), s. 509.

¹⁸ Pezl, Sybel, Anger ve Arneht bu sayının 200 bin; Johann Pezl, *Eugens Leben und Thaten*, Wien 1791, s. 242. Heinrich von Sybel, *Prinz Eugen von Savoyen - Drei Vorlesungen*, München 1861, s. 91. Hilbert Anger, *Geschichte der k. k. Armee*, Wien 1887, s. 924. Arneht, *a.g.e.*, II, 391. Dukakinzade, Kausler ve Martens ise Osmanlı ordusundaki asker sayısının 150 bin (40 bin yeniçeri, 30 bin sipahi, 15 bin Kırım süvarisi, 35 bin Eflak, Mısır, Arnavut askeri) olduğu görüşündedir. Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13. Friedrich von Kausler, *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, Freiburg 1839, s. 574. Carl von Martens, *Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa von 1356 bis 1812*, Stuttgart 1829, s. 106. Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13.

¹⁹ 1699 yılında Karlofça barışının anısına inşa edilen kilisenin Karlofça'ya olan konumu hakkında bkz. Ekler/Harita-1. Petervaradin Muharebesi Harp Planı.

²⁰ Wagenburg (Arabakale): Arabalardan teşkil edilen tahkim edilmiş ordugâh.

²¹ Arneht, *a.g.e.*, II, 392. Osmanlı sadrazamının otağı, Petervaradin'e 5 km/1 saat uzaklıkta bulunan Wezirac tepesine dikilmişti. Hugo Kerchnawe, *Prinz Eugen von Savoyen*, Amsterdam - Berlin - Wien 1944, s. 122.

²² Bu sayı muhtelif kaynaklarda 8 bin; *Târih-i Râşid*, s. 1015. 3400, Martens, *a.g.e.*, s. 106. 3 bin; *Nusretname*, vr. 315b. Josef Odenthal, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716-1718*, Düsseldorf 1938, s. 39. Pezl, *a.g.e.*, s. 242. Atlı ve yaya olmak üzere 1800 kişi (400'ü muharebede zayı olmuş), *Mitteilungen*, s. 243; Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13 olarak gösterilmiştir. Ancak yine de bu veriler, Osmanlı öncü birlikleri için zikredilen miktarlar kadar farklılık göstermemektedir. Bkz. Dipnot 23.

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

ların İlbasan valisi Kurt Mehmet Paşa idaresindeki 3.000 kişilik²³ bir sipahi birliği tarafından etkisiz hale getirilmesi²⁴, Osmanlı sadrazamını cesaretlendirmiştir. Ancak Eugen, Sadrazamın aksine Osmanlıların, 4 saat süren bu ilk muharebede önemli bir avantaj elde etmedikleri düşüncesindeydi²⁵.

Harp meclisini dahi toplamayan, 65 bin²⁶ kişilik bir askeri gücüyle evvelce Sürmeli Ali Paşa tarafından yaptırılmış tahkimatın²⁷ arkasına mevzilenen Eugen, 3 Ağustos 1716 (H. 14 Şaban 1128) tarihinde yaklaşma hendekleri kazdırmaya başlamış ve top ateşine başlayan Osmanlı Sadrazamına fırsat vermeden²⁸ saldırı kararı

²³ Dukakinzade, *a.g.e.*, s. 13. Osmanlı birliklerine ait sayı, Avusturya ve Türk kaynaklarında dikkat çekici farklılıklar göstermektedir. Zinkeisen Osmanlı birliklerine ait sayının 70 bin olduğunu ifade ederken; Zinkeisen, *GOR.*, V, 533. Pezl, bu sayıyı 40 bin olarak kaydetmiştir. Pezl, *a.g.e.*, s. 242. Yine bazı kaynaklarda ise sözü edilen sayı 20 bin olarak gösterilmiştir. Johann Rocka, *Kriegs und Friedens Geschichte zwischen der Krone Hungarn und der ottomanischen Pforte seit dem Jahre 1526*, Ofen 1785, s. 378. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 6. Odenthal, *a.g.e.*, s. 37.

²⁴ Olumsuz muharebe koşullarında, Feldmarschall - leutnant Breuner'i Osmanlılara esir veren Habsburglar, ölü, yaralı ve esir olmak üzere 700'e yakın askerini zayi etmişlerdir. Kont Breuner, muharebenin sonunda ele geçirilen sadrazam çadırının içinde ölü olarak bulunmuştur. HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716, VIII - 65. Ludwig Matuschka, *Der Türken - Krieg 1716-1718 - Feldzug 1716*, Verlag des k. und k. Generalstabes - In Comission bei C. Gerald's Sohn, Wien 1891, s. 203. Ernst Trost, *Prinz Eugen*, Wien - München 1985, s. 242, 244.

²⁵ Habsburgların bu ilk muharebede 401 askeri ölmüş ve 295 askeri de yaralanmıştır. Odenthal, *a.g.e.*, s. 40.

²⁶ HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716, VIII - 58. Heinrich von Sybel, *Prinz Eugen von Savoyen*, München 1861, s. 110. Österreichische Militärische Zeitschrift'in ilgili sayısında Habsburg ordusunun askeri gücünün 64.200 (41.500 piyade, 22.700 süvari) kişiden müteşekkil olduğu kaydedilmiştir. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 5. Ancak Peter Broucek çalışmasında, Petervaradin muharebesindeki Habsburg ordusunun askeri gücünü 73 bin olarak göstermektedir. Broucek, süvariler (22 bin) ve piyadelere (41 bin) oluşan Habsburg ordusunda *Grenzer* adında 10 bin kişilik bir milis gücünün daha olduğunu zikretmiştir. Broucek, Hillbrand, Vesely, *a.g.e.*, s. 38.

²⁷ Tahkimat, şehrin Serdar-ı Ekrem Sürmeli Ali Paşa tarafından muhasarası sırasında yaptırılmıştı. *Târih-i Râşid*, s. 1017. Hammer, *GOR.*, VII, 205. *Mitteilungen...*, s. 244. Sürmeli Ali Paşa hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Feridun Emecen, "Ali Paşa, Sürmeli", *DİA*, II, 427. Siperlerin ve sol kanadın idaresinden sorumlu olan kişi, ordunun Petervaradin istikametine yürümesi yönünde görüş bildiren Rumeli Beylerbeyi Sarı Ahmet Paşa'ydı. *Târih-i Râşid*, s. 1016. *Nusretnâme*, vr. 315b. *Mür'î-Tevârih*, vr. 319a. Hammer, *GOR.*, VII, 206. Söz konusu bölgede 1694 yılında General Caprara, Osmanlılara karşı önemli bir mukavemet göstermişti. Ayrıntılı bilgi için bkz. Rocka, *a.g.e.*, s. 378. Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, s. 6.

²⁸ Sefer öncesinde Habsburg ordusunun bütün generalleri Eugen'e, Petervaradin kalesinin müstahkem olduğunu, Osmanlılarla bir meydan muharebesinden kaçınması gerektiğini belirtmişlerdir. Generaller Osmanlıların kuşatma işlerinden yorulana kadar beklenmesi gerektiğini ifade etmişlerse de Eugen, daha önceki muharebelerinde olduğu gibi Osmanlıların ani bir saldırıya dayanmayacakları düşüncesindeydi. Hans von Urbanski, *Prinz Eugen*, Wien 1986, s. 28. Gustav

almıştır (5 Ağustos 1716). Habsburgların muharebe alanında sol cenahı bataklıklar, sağ cenahı ise harekât icrasına mani olacak kayalık yüksek tepelerle çevrili bulunmaktaydı. Eugen'in ordusunda yer alan ağır zırhlı süvarilerine o zamana kadar rastlamayan Osmanlılar ise ağırlıklarından dolayı muharebe alanındaki saflarına büyük topların yerine sadece 3 hafif muharebe bataryası ikame edebilmişti²⁹.

Petervaradin muharebesi 5 Ağustos sabahı³⁰, Würtemberg prensi Alexander'in kontrolünde, Habsburgların sol kanadında yer alan ve altı taburdan müteşekkil piyadelerin, Osmanlıların Anadolu Beylerbeyi Türk Ahmed Paşa kumandasındaki sağ kanadına yaptıkları saldırıyla başlamıştır. Habsburglar, bu taraftaki taarruzda başarılı olmuş ve Osmanlılara ait 10 toptan meydana gelen bir bataryayı ele geçirmişlerdir. Osmanlıların sağ kanadında baş gösteren yarılma ve burada Habsburglar tarafından elde edilen avantaj, Maximilian Starhemberg'in kontrolündeki Habsburg sağ kanadında, yeniçerilerin Habsburg piyadelerine karşı üstünlüğü ele geçirmesiyle son bulmuştur³¹. Habsburgların sağ kanadında bulunan başta Bonneval³² olmak üzere Lancken, Hoensbroeck ve Wellenstein gibi generallerin Habsburgların onurunu kurtarmak adına verdiği mücadele övgüye değer olmakla birlikte yeterli değildi. Ağır yaralanan Bonneval, maiyetinde kalan birkaç yüz neferle Osmanlı hattını yararak Petervaradin Kalesi istikametinde kaçmayı başarmıştır. Ancak Montecuculi'nin taktiğini bir kez daha icra eden Eugen'in, sol kanatta bulunan hem Palffy'nin kontrolündeki zırhlı süvari (Kürassier) birlikleri hem de Prens Alexander von Würtemberg'in piyadelerini, sağ ka-

Bancalari, *Prinz Eugen*, Salzburg 1880, s. 50.

²⁹ Zinkeisen, *GOR.*, V, 533. Osmanlıların kuşatma başladığı sırada 30-40 hafif topu bulunmaktaydı. Ağır toplar ancak 4 Ağustos'ta Osmanlı ordugâhına intikal edilebilmiştir. Odenthal, *a.g.e.*, s. 44.

³⁰ Prens Eugen, ordunun sevk ve idaresi, piyadelere ve süvarilere verilecek mühimmat miktarları, kanatlarda ve merkezde yer alacak askerlerin ve topçuların harp nizamları hakkında bir genelge yayınlamıştır. Eugen'in 4 Ağustos tarihli, 31 maddeden oluşan ve Osmanlılara karşı tertip ettiği hücumu dayalı (ofansif) planı ve muharebenin ayrıntıları için bkz. HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 56b; VIII - 56.

³¹ “*Es entstand aber ganz unvermutet auf unserem rechten Flügel einige Konfusion, welche auch auf dem Lincken Unordnung verursachte; wovon der Feind in Eilfertigkeit profitierte, und mit ungemainer Gewalt eingedrungen, auch bereits ein Eck der zweiten Verschanzung überstiegen hatte*”. Prinz Eugen von Savoyen, *Schlachtberichte 1697-1717*, Berlin 1937, s. 59. *Die europäische FAMA, welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdeckt*, Der 189. Teil, 1716, s. 767.

³² Feldmarschall - leutnant rütbesi ve aynı zamanda Harp Şurası üyeliğiyle Petervaradin muharebesine katılan Bonneval, karnına aldığı bir mızrak darbesiyle ağır şekilde yaralanmıştır. Yarası iyileşmeyen Bonneval, bundan sonraki hayatında gümüşten bir bandaj taşımak zorunda kalmıştır. Heinrich Benedickt, “Bonneval und Prinz Eugen”, *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, LVIII, Sonderdruck, (1950), 481-482.

nada yeniçerilerin yanlarına saldırmak üzere sevk etmesiyle muharebenin kaderi değişmiştir. Osmanlı sipahilerinin saldırıları karşısında sarsılmayan Eugen'in ağır zırhlı süvarileri, süvari generali Kont Palffy'nin yönetiminde yeniçerilerin yoğun saflarını kırmıştır. Bu arada toparlanarak zırhlı süvarileri arkalarından destekleyen Habsburg piyade askerleri³³, Osmanlı süvari birliklerini yeniçerilerin yardımına gitmekten alıkoymuşlardır. Bunun üzerine ordudan ayrı düştükleri hissine kapılan önce Osmanlı süvari askerleri, ardından yeniçeriler yaklaşma hendeklerine doğru geri çekilmek zorunda kalmışlardır³⁴. Bu muharebede, Alman süvarileri yan cenah saldırılarıyla (Flügelschlacht) Osmanlı süvarilerine karşı; merkezdeki Habsburg piyadeleri de hat ve istikametlerini koruyan harp nizamlarıyla (Lineartaktik) yeniçerilere karşı üstünlüğünü kanıtlamıştır. Tabii ki bu gelişmeler, harbin Osmanlıların muharebe sahasında maruz kaldığı felaketlerin sonuncusu değildir. Başta Prens Eugen'in Osmanlı askerlerine yönelik acımasızca katliamı, Osmanlı karargâhının ve pek çok harp teçhizatının Habsburgların eline geçmesi hadiselerin vahametini bir kat daha artırmıştır³⁵. Elde edilen bu başarıdan sonra İmparator VI. Karl (1711-1740) tarafından özel bir mektupla tebrik edilen ve Habsburg sarayından çok fazla hazzetmemesine rağmen Papa XI. Clemens (1700-1721)'in gönderdiği kutsanmış şapka ve kılıçla³⁶ ödüllendirilen Eugen elde ettiği başarıdan sonra: “*Yüce Tanrının bizim silahlarımızı kutsamasıyla Türkleri tamamen mağlup ettik*” demiştir³⁷. Söz konusu muharebeden sonra Viyana şehri, II. Viyana kuşatmasından beri varlığını hissettiren kötü anıları unutmuş ve şehirde yaşanan kasvetli hal yerini neşe ve sevince bırakmıştır³⁸.

³³ Zinkeisen, *GOR.*, V, 533-534. Pezl, *a.g.e.*, s. 248-249. Wilhelm Zimmermann, *Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit*, Stuttgart 1838, s. 540-541.

³⁴ Pezl, *a.g.e.*, s. 244. Hammer, *GOR.*, VII, 207.

³⁵ *Nusretnâme*, vr. 315b. Bir Habsburg subayının günlüğünde geçen ifadeler, muharebe alanında geçen katliamı gözler önüne serecek niteliktedir: “*Adamlarımız o kadar çok kana ve katliama susamışlardı ki 20 kişiden fazla esir elde edemedik*”. Kroener, *a.g.m.*, s. 122.

³⁶ Muharebenin Habsburglar için zaferle sonuçlanmasının ardından Kaiser VI. Karl (1711-1740), Papa XI. Clemens'e bir kurye vasıtasıyla birkaç Osmanlı sancağı ve iki tuğ göndermiştir. Papa bunun üzerine muharebenin muzaffer kumandanı Prens Eugen'e onu onurlandırmak üzere bir şapka (bere) ve kılıç göndermiştir. HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 67a. “*... und Empfang des von Ihro Päbstl. Heiligkeit überschiedten Schwerds und Seegen - Huts den 7. und 8. dieses empfangen und beehrt worden.*” *Wienerisches Diarium*, 1716, Nr. 1387.

³⁷ HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 59. Karl Vocelka, *Österreichische Geschichte 1699 - 1815, Glanz und Untergang der Höfischen Welt*, Wien 2001, s. 157.

³⁸ Matuschka, *a.g.e.*, s. 208. Bancalari, *a.g.e.*, s. 51.

2. Muharebe Sonunda Habsburglar Tarafından Ele Geçirilen Harp Teçhizatı

17 Cemaziyelevvel 1128 / M. 9 Mayıs 1716'da başlayan Habsburg seferi, 13 Zilhicce 1128 / 28 Kasım 1716 tarihinde tamamlanmıştır (203 gün). Petervaradin Muharebesinde önemli başarılar elde eden ve Osmanlılara hezimet yaşatan Habsburglar, 1683 ile 1699 yılları arasındaki muharebelerden sonra Osmanlılara karşı sadece büyük bir itibar kazanmamış, aynı zamanda Sadrazamın çadırı (Otağ-ı Âsâfi) dâhil olmak üzere çok sayıda harp teçhizatını da ele geçirerek öz güvenlerini artırmışlardır.

Habsburglar, 5 Ağustos 1716 tarihinde 5 saat süren ana muharebe sonunda (öğle vakti) önemli bir zafer kazanmış, Avusturya savaş arşivlerinin verdiği bilgilere itibar edecek olursak, Osmanlılara ait ağır ve hafif kalibreli 3'ü obüs, 23'ü havan³⁹ olmak üzere toplam 175 topu⁴⁰ ele geçirmiştir. Habsburglar tarafından ele geçirilen toplar, Osmanlıların XVI. ve XVII. yüzyıllarda Macaristan'da girdiği muharebeler sonrasında elde ettiği harp ganimeti arasında yer almaktaydı⁴¹. Aşağıda ele alacağımız bölümde, Osmanlıların Petervaradin Muharebesinin sonunda Habsburglara terk etmek zorunda kaldığı topların, miktarları, teknolojileri, türleri, döküldüğü tarihlerinin dışında üzerlerine yazılan yazılar, işlenen figürler ve armalar hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir⁴².

³⁹ Osmanlı ordusuna ait obüs ve havan topları Temeşvar ve Belgrad kalelerinden temin edilmişti. *Fernere Nachrichten von der herrlichen Victorie, so die kaiserliche Armee am 5. Augusti 1716, wider die Türcken unterhalb Peterwardein erhalten*, Regensburg, (ohne datum). Bericht von 13. Augusti 1716.

⁴⁰ HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716/VIII - 56a. Zimmermann, *a.g.e.*, s. 541. Rocka, *a.g.e.*, s. 380. General Browne ve Kausler Osmanlıların muharebe alanında 168 topunu bırakarak geri çekildiğini ifade etmişlerdir. HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 26. Kausler, *a.g.e.*, s. 577. Osmanlı Külliyyatı yazarı Zinkeisen, Pezl ve FAMA bu sayıyı 164; Zinkeisen, *GOR.*, V, 534. Pezl, *a.g.e.*, s. 245. *FAMA*, 189/1716, s. 768. Silahdar Fındıklılı Mehmet Ağa Osmanlı ordusunun muharebe alanında 160 top bıraktığını kaydetmiş; *Nusretnâme*, vr. 315b. Jorga ise Osmanlılardan elde edilen top sayısını 156 olarak göstermiştir. Jorga, *GOR.*, IV, 285. Türkçe kaynaklardan iktibasta bulunduğunu düşündüğümüz Hammer ve Ponjoulat, ele geçirilen top sayısını 114 olarak belirtmişlerdir. Hammer, *GOR.*, VII, 208. Baptistin Ponjoulat, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Leipzig 1853, s. 189. Son olarak zikrettiğimiz top sayısı Uzunçarşılı ve Mufassal Osmanlı Tarihi'nde de teyit edilmiştir. Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s. 122. Cezar, *a.g.e.*, s. 2423.

⁴¹ Petervaradin kalesi kumandanı FZM. Löffelholz'ün ifadeleri için bkz. HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716, VIII - 51. Matuschka, *a.g.e.*, s. 204-205.

⁴² HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716, VIII - 56c.

A. Toplar

*1 adet 30 libre⁴³ çapında, 29 kalibre uzunluğunda Schlange*⁴⁴: Arkasında ve önünde Türkçe yazı bulunmaktaydı.

*2 adet 27 kalibre uzunluğunda Halbe (Yarım) - Kartaune*⁴⁵: Topların birinde iki Türkçe yazı, diğerinde arkasında ve önünde olmak üzere 8 adet Türk figürü bulunmaktaydı.

4 adet 20 libre çapında, 26, 27, 28, 30 kalibre uzunluklarında Schlange: Topların arkasında ve önünde Türkçe yazılar bulunmaktaydı. 30 kalibre uzunluğunda olan top çivilenmişti⁴⁶.

8 adet 16 libre çapında, 29 kalibre uzunluğunda Schlange: Topların arkasında ve önünde Türkçe yazı bulunmaktaydı.

5 adet 12 libre çapında, 32 kalibre uzunluğunda Schlange: Arkasında ve önünde Türkçe yazı bulunan topların biri çivilenmiştir.

1 adet 8 libre çapında, 30 kalibre uzunluğunda Schlange: Yunus (delfin) işlemeli, işaretli ve çivilenmiştir.

1 adet 6 libre çapında, 34 kalibre uzunluğunda Schlange: Çiçek ve yunus işlemelidir.

⁴³ Habsburg İmparatorluk orduları genellikle Nürnberg libresi (Nurenberger Pfund) ile hesap yapmışlardır. Ancak modern tarihçiler, librenin ağırlığı konusunda ihtilâfa düşmüşlerdir. Bazı araştırmacılar, 1 Nürnberg libresinin 682 gram olduğunu varsayarken, 509 gram olduğunu iddia edenler de çıkmıştır. Buna göre, 1 okka ya 1,8 ya da 2,4 Nürnberg libresine karşılık gelmekte ve arada belirgin fark ortaya çıkmaktadır. Bununla birlikte, Habsburg ordularında ve Macaristan’da, Habsburgların ellerinde bulunan kalelerin mühimmat envanterlerinde, 560 gram ağırlığındaki Viyana libresi (Wiener pfund) de yaygın olarak kullanılmıştır. Viyana libresine göre okkanın libreye oranı hesaplanacak olursa, XVII. yüzyılın sonuna kadar standart okka 2,2 libre (pfund)’ye karşılık gelecektir. Gábor Ágoston, *Barut, Top, Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu’nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006, s. 305-306.

⁴⁴ Almanca “Quartier Schlange” ya da “Falkaune” şeklinde ifade edilen bu uzun namlulu top, “kulverin tipi” orta ve küçük çaplı top, arasında gelmekteydi. Ágoston, *a.g.e.*, s. 94.

⁴⁵ Cannon-Karthaun. İtalyanca: Quartana bombarda. Almanca: Viertelbüchse. 25 libre çapında (¼) gülle atan, kuşatma ve kale topudur. Yarım kartaunelerin (Almanca: Halbe-Karthaun) gülle ağırlıkları 24 okka-13 kg civarındadır. Ágoston, *a.g.e.*, s.108.

⁴⁶ Muharebelerde aniden geri çekilmek zorunda kalan ordular, götüremedikleri bazı ağır top, düşman tarafından kullanılmaması için ateşleme deliklerinden çivilemişlerdir. Carl von Decker, *Die Artillerie für alle Waffen - Lehrbuch der gesammten reinen und ausübenden Feld und Belagerungs - Artilleriewissenschaft*, I, Berlin 1816, 208. Marguërite Carnot, *Anweisung zur Vertheidigung der Festungen*, çev. Felix Bresselau von Bressendorf, Stuttgart 1820, s. 442. Menu von Minutoli, “Vernagelung des Geschützes”, *Abhandlungen vermischtes Inhalts*, (1816), s. 10-14.

2 adet 5 libre çapında, 31 kalibre uzunluğunda Schlange: Toplarda herhangi bir işaret bulunmamaktaydı.

2 adet 5 libre çapında, 34 kalibre uzunluğunda Schlange: Topların arkasında ve ön tarafında Türkçe yazı ve yunus işlemesi bulunmaktaydı.

7 adet 5 libre çapında, 32 kalibre uzunluğunda Schlange: Toplarda herhangi bir işaret bulunmamaktaydı.

4 adet 5 libre çapında, 26, 27, 28 ve 29 kalibre uzunluklarında Schlange: Topların ön ve arka kısmında Türkçe yazı bulunmaktaydı.

24 adet 4 libre çapında, 31, 32 ve 33 kalibre uzunluklarında Schlange: Bazılarında Türkçe yazı bulunan, bazılarında ise bulunmayan topoların, ikisinin altında “*Exurgat deus, et confundantur inimici nostri*”, (Bırakalım Tanrı düşmanlarımızı utandırısın), Mezmurlar, 58, V:1 kaydı yer almaktaydı.

1 adet 3 libre çapında, 27 kalibre uzunluğunda Schlange: Arkasında çift başlı kartal, ön kısmında “Hofkirche” arması bulunmaktaydı.

3 adet 3 libre çapında, 35 kalibre uzunluğunda Schlange: Çivilenmiş olan üç topun üzerinde Türkçe yazı bulunmakta ve toplardan biri kullanılmaz durumdaydı.

1 adet 3 libre çapında, 28 kalibre uzunluğunda Schlange: Üst kısmında “Hofkirche” arması bulunan topun üzerinde *ein Auge in der Wolke, zwei Hände, in einer das Schwert, in der anderen das Scepter, und unten die Weltkugel mit einer Krone, das Bodenstück mit einen doppelten Adler, und dieser Inscription: L. R. J. S. A. Anno 1683* (Bulut içinde bir göz, iki el, biri kılıcı diğeri asayı tutuyor, üzerinde taç olan bir dünya küresinin altında, zemin üzerinde çift başlı kartal resmi ve şu tescil yazısı: L. R. J. S. A. yıl 1683) yazılıdır.

1 adet 3 libre çapında, 27 kalibre uzunluğunda Schlange: Üst kısmında bir kartal figürü, alt kısmında ise “Hofkirche” arması bulunmaktaydı.

1 adet 3 libre çapında, 33 kalibre uzunluğunda Schlange: Hermann Littich tarafından 1655 yılında Kaschau’da dökülmüş olan topta bir arma ve şu tescil yazısı bulunmaktadır: “Ernst Graf von Abensberg, und Traun, General Land und Hauszeugmeister. Unten Ferdinandus 2 dus D. G. R. J S. A. G. H. B. Rex. Archidux Austria anno 1655”.

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

1 adet 3 libre çapında, 30 kalibre uzunluğunda Schlange: “Hofkirche” arması bulunan topun üzerinde çeşitli görevlilere (E. L. Kont von Hofkirch, Harp Şurası Başkanı/Hofkriegsrat, General-Oberst-Land und Feld-Haus-Zeugmeister, B. E. O. B. General-Oberster der Grafschaft Gross Komorn) ait tescil yazısı, çift başlı kartal ve topun Viyana’da 1681 yılında Balthasar Heroldt tarafından döküldüğüne dair ibare bulunmaktaydı.

10 adet 3 libre çapında, 32, 33 ve 34 kalibre uzunluklarında Schlange: Topların bir kısmında Türkçe yazı bulunurken bir kısmında hiçbir yazı bulunmaktaydı.

1 adet 2 libre çapında, 36 kalibre uzunluğunda Schlange: Üzerinde yunus figürü ve bir başlık⁴⁷ bulunan top, Martinus Blasi Rupensis tarafından dökülmüştür.

1 adet 2 libre çapında, 41 kalibre uzunluğunda Schlange: Altında çift başlı kartal figürü bulunan topta, yunus figürü ve II. Rudolph (R. J. H. B. Rex.)’a ait bir tescil yazısı bulunmaktaydı.

1 adet 2 libre çapında, 42 kalibre uzunluğunda Schlange: Topun ağız kısmında: *Wer will denn wider uns, So Gott ist mit uns:* (Her kim bize düşman olmak isterse Tanrı bizimle beraberdir) yazılı olan topun altında ise “Lucas Hirscher zamanında 1583” ibaresi bulunmaktaydı. Üzerinde yunus figürü olan top, Paul Neidel tarafından dökülmüştür.

1 adet 2 libre çapında 40 kalibre uzunluğunda Schlange: Topun üzerindeki armada, ağzında haç tutmuş basit bir kartal; armanın sağında bir güneş, solunda ise bir ay, her iki yanında kılıçlı bir aslan bulunmaktaydı.

1 adet 2 libre çapında 38 kalibre uzunluğunda Schlange: Topta, *Hac Mac-hina fusa est judice domino Joanne fux A(nno) 1541:* (Bu top Efendimiz Joannes [Sigismundus]’in kararıyla dökülmüştür) başlığıyla gösterilen bir tescil yazısı bulunmaktaydı.

⁴⁷ *Durch das Feuer bin ich geflossen, Martinus Blasi Rupensis hat mich gegossen; (ferner) mit einer Nachtigall, worunter geschrieben: Assidue et cause und weiters: will niemand singen; sing aber ich über Berg und Thal, hört man mich. Unter den Delphinen: Martinus Emerich Richter 1681:* Ben akan ateşin içinden çıktım. Beni Martinus Blasi Rupensis döktü. Ayrıca bir bülbül resmi ile bunun altında “ezel ve mebd” yazılıdır, devamla: Kimse şarkı söylemek istemiyorken ben dağ ve vadilerde şarkı söylerim. Herkes beni duyar. Yunusların altında: Martinus Emerich Richter 1681.

1 adet 2 libre çapında 41 kalibre uzunluğunda Schlange: Üzerinde birbirine çark edilmiş kılıçlar bulunan top, 1567 yılıyla tarihlendirilmiştir.

58 adet 1 ½ libre çapında, 34, 35 ve 36 kalibre uzunluklarında Schlange: Tamamında yunus figürü bulunan topların bir kısmında Türkçe yazı bulunurken diğerlerinde herhangi bir yazı bulunmamaktaydı. Toplardan biri kullanılamaz durumda olup birisi de çivilenmişti.

6 adet 1 libre çapında, 34, 36 ve 38 kalibre uzunluklarında Schlange: Toplarda herhangi bir işaret bulunmamaktaydı.

Yukarıdaki verilerden anlaşıldığına göre 1 ila 30 libre çapında, 26 ila 42 kalibre uzunluklarında toplam 149 topun muharebe alanında Habsburgların eline geçtiği ortaya çıkmaktadır. Osmanlıların “Schlange” tipi topların dışında obüs ve havan toplarını da muharebe alanında bıraktıkları arşiv belgelerine ait verilerden anlaşılmaktadır. Söz konusu topların üzerinde hangi yazıların bulunduğu, teknik ve şekli özellikleri ise aşağıda gösterilmiştir.

1. Obüs Topları (Haubitzen)

1 adet 60 libre çapında obüs topu: İmparatorluk armasının bulunduğu, sağ ve sol tarafında İsalı haç figürleri bulunan topta, *Ferdinandus Rex. Z. C. me fecit 1529:* (Kral Ferdinand. Beni Z. C. usta imal etti, 1529) tescil yazısı bulunmaktaydı.

1 adet 24 libre çapında obüs topu: Topun üzerinde Türkçe yazılar bulunmaktaydı.

1 adet 13 libre çapında obüs topu: Rudolph Binger tarafından 1595 yılında dökülen topun altında çift başlı kartal figürü bulunmaktaydı.

Yukarıdaki veriler, muharebeden sonra 13 ila 60 libre çapında 3 obüs topunun Habsburgların eline geçtiğini göstermektedir.

2. Havan Topları (Böller)

Osmanlılardan ele geçirilen havan toplarının 1 ila 60 libre çapında olduğu ortaya çıkmaktadır. 100 libre çapında olan havanlar Habsburglar tarafından ele geçirilmişse de kullanılacak durumda değildi. Bazılarının üzerlerinde Türkçe yazı bulunan havan toplarının adetleri ve teknolojik özellikleri aşağıda gösterilmiştir.

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

4 adet 100 libre çapında havan topu: Toplarda Türkçe yazı bulunmaktadır.

5 adet 60 libre çapında havan topu: Topların ikisinde hiçbir işaret yoktur.

1 adet 40 libre çapında havan topu: Topta herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

2 adet 30 libre çapında havan topu: Toplarda Türkçe yazı bulunmaktadır.

1 adet 24 libre çapında havan topu: Topta herhangi bir işaret bulunmamaktadır.

7 adet 16 libre çapında havan topu: Toplarda Türkçe yazı bulunmaktadır.

Yukarıda ifade edilenlerin dışında 11 Ağustos 1716 tarihinde Pertervaradin Kalesi'ne sevk edilmiş değişik libre çaplarında 3 havan topu daha Habsburgların kontrolüne girmiş ve neticede Osmanlılar muharebe alanında toplam 23 havan topunu kaybetmiştir. Sözü edilen toplar, 15, 80 ve 100 libre çapında olup üzerlerinde herhangi bir işaret ve yazı bulunmamaktaydı.

B. Sadrazamın Otağı ve Ele Geçirilen Diğer Harp Teçhizatı

Mora fatihi olarak ünlenmiş olan Osmanlı sadrazamı Şehit Ali Paşa, savaşma kabiliyetinden uzak olduğunu, yıldızlarla (ilm-i nücûm) çok fazla ilgilenmek ve Habsburgların şöhretli kumandanı Prens Eugen'e karşı ciddi herhangi bir tedbir almamakla göstermişti. Sadrazamın yıldızlardan mana çıkarma konusundaki kitapları okuma ısrarı ve bunun sonucunda elde ettiği tecrübeyi ordunun sevk ve idare işlerinde de uygulamaya tevessül etmesi, dönem ricalinin izlenimlerine göre tedirginlik vericiydi. İç görüşünün gururu tarafından karartıldığına inanan Mehmed Raşid, bir önceki yıl (1715) yıldızların dilinin Mora'nın fethini ona haber verdiğini, ancak aynı dilin Budin'in zapt edilebileceği kehanetinde bulunarak onu çok zalimce aldattığı düşüncesindeydi. En yakınındaki kişilerin onun bu özelliklerini önemsemesi ona meşum bir son hazırlamıştır⁴⁸.

Avusturya kaynakları ise Osmanlıların muharebede işlerin kendileri aleyhine ilerlemesine rağmen, karargâhlarını kurtarma ya da emniyet alma hususunda herhangi bir çaba göstermediği düşüncesindedir⁴⁹. Lehli Hetman Lidowski'nin konfederasyon elçisi için yazmış olduğu güven mektubu, Prens Eugen'in Belgrad

⁴⁸ *Târih-i Râşid*, s. 1021-1022. Hammer, *GOR.*, VII, 209.

⁴⁹ Matuschka, *a.g.e.*, s. 204.

seraskerine ve Habsburg elçisi Fleischmann'a yazmış olduğu 27 Haziran 1716 tarihli mektubunun bulunduğu⁵⁰ Sadrazamın otağı⁵¹, doğunun ihtişamını gösteren çoğunlukla altın, gümüş ve diğer değerli taşlarla işlenmiş silah/teçhizat, pahalı kıyafetler, değerli Türk/İran halıları Habsburg askerleri tarafından ele geçirilmiştir. Osmanlılardan elde edilen at ve develer, Habsburg ordugâhında 1 florine satılmış, külliyetli iâşe malzemeleri Habsburgların eline geçmiştir. Osmanlılar muharebe alanında 50.000 çadır, 2.000'den fazla deve, çok miktarda kasaplık hayvan, 12.000 çuval pirinç, 2.500 fiçı un, 1.000 araba yulaf⁵², 500 arabadan fazla kahve ve peksimet, nihayet kürek, kazma ve merdiven gibi pek çok araç gereci bırakmak durumunda kalmıştır⁵³. Osmanlıların 5 milyon gulden değerindeki hazinesini de ele geçiren Habsburglar⁵⁴, Osmanlı karargâhını ve diğer müstemilatı sevk edebilmek için önemli planlamalar yaparak bu iş için yaklaşık 300 arabayı tahsis etmiştir.

Diğer harp teçhizatı hakkında burada ifade edilecekler, Habsburgların Osmanlılardan ele geçirdiği toplardan daha önemsiz değildir. Osmanlılar topları-

⁵⁰ Hammer, *GOR.*, VII, 208. Matuschka, *a.g.e.*, s. 205.

⁵¹ Habsburglar, Zenta Faciasında olduğu gibi Petervaradin muharebesinde de sadrazamın çadırını ele geçirmişlerdir. Osmanlılardan ele geçirildiği iddia edilen sadrazam çadırının görüntüsü için bkz. Ekler/Resim-2.

⁵² Varadin Muharebesinden sonra Belgrad'da Haslar Mukataacısı Derviş Mehmed Efendi tarafından yapılan yoklama sonucuna göre, 5541 arabadan 3094'ü muharebe meydanında zahire ve mühimmat yüklü olarak kalmıştı. BOA, C.AS, nr. 7918, H. 30 Ramazan 1128 / M. 6 Eylül 1716. Bkz. Ekler/Belge-1. Nusretnâme, Osmanlı ordusunun muharebe meydanında 12 bin zahire ve cephanesini Habsburglara bıraktığını ifade etmiştir. *Nusretnâme*, vr. 315b.

⁵³ Petervaradin kalesi kumandanı FZM. Löffelholz, ele geçirilen teçhizatlar içerisinde iyi ve nitelikli demirden yapılmış bazı lağım açma teçhizatlarının, saplı ve sapsız sııkların bulunduğunu, bunun dışında bazı araç ve gereçleri ise o zamana kadar görmediğini ve bunların herhangi bir saldırıda ya da bir kalenin savunmasında kullanılmayacağını belirtmiştir. HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 51. Matuschka, *a.g.e.*, s. 204. General Browne kaleme aldığı yazmasında, Osmanlıların muharebe alanında toplarını, cephanesini, arabalarını, kançılıyasını ve bütün çadırlarını bırakıp kaçtığını zikretmiştir. HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 25.

⁵⁴ Zimmermann, *a.g.e.*, s. 541. Habsburglar muharebe tamamlandıktan sonra, saat 12 sularında, Osmanlı sadrazamının çadırında 3 milyon gulden değerinde altın ve mücevher ele geçirmişlerdir. *Die unvergeßlichste Türkenkriegen*, Günzburg 1789, s. 72. Johann Christian Seiz, *Die Türken, eine Krieger - Nation*, Pest 1854, s. 55. Seiz, Habsburgların Osmanlılardan ele geçirdiği çadırın 300 bin gulden değerinde olduğu düşüncesindedir. Seiz, *aym yer*. Bir kronik yazarı, Osmanlılardan ele geçirilen ganimetleri satmaları halinde Habsburg askerlerinin hayatları boyunca finansal herhangi bir kaygı duymayacaklarını ifade etmiştir. Wolfgang Oppenheimer, *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 2010, s. 164.

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

nın dışında, 152 sancak (türkische Fahne)⁵⁵ ve 5 tuğu, 4 çift süvari dümbeği (davulu)⁵⁶, 1.300 Zentner⁵⁷ barut, 700 Zentner kurşun, yaklaşık 20.000 gülle ve 1500 bomba, 2.700 obüs mermisi ve el bombası, esir Hristiyanlar için kullanılan 56 boyun kelepçesini (Halsringe) muharebe meydanında bırakmış ve Habsburgların Topçu Yüzbaşısı ise söz konusu teçhizatı Petervaradin’de teslim almıştır⁵⁸.

Petervaradin muharebesi sadece Osmanlıların değil aynı zamanda Habsburgların da kayıplarıyla sonlanmıştır. Nitekim Habsburglar muharebe alanında 2.122 askerini kaybetmiş ve bölgeden 2.357 yaralı askerle dönmüştür⁵⁹. Osmanlıların kayıpları yaklaşık 6 bin⁶⁰ civarındaydı. Muharebe alanından kaçanları durdurmak ve tekrar toparlamak isterken yaralanan Osmanlı Sadrazamı Şehit

⁵⁵ *FAMA*, 189/1716, s. 768. Browne’a göre kaybolanlar ve yırtılanlar hariç olmak üzere sancak sayısı 156, tuğ sayısı ise 5’tir. HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 26. Jorga bu sayıyı 170 olarak kaydetmiştir. Jorga, *GOR.*, s. 285. Söz konusu sancaklar, Habsburglar tarafından düzenlenen bir merasimle St. Stephan Katedrali’nde sergilenmiştir. Matuschka, *a.g.e.*, s. 205.

⁵⁶ HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 26. Hammer 3 davulun muharebe alanında bırakıldığı düşüncesindedir. Hammer, *GOR.*, VII, 208.

⁵⁷ 1 Zentner, yaklaşık olarak 100 libreye tekabül etmektedir. Ancak söz konusu değerler yüz yıllara göre değişiklik arz etmektedir. Viyana’da XVII. yüzyıldan 1756 yılına kadar 1 Zentner 56,12 kilograma karşılık gelmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Ağoston, *a.g.e.*, s. 304, 308.

⁵⁸ Ayrıntılı bilgi için bkz. Ekler/Belge-3. HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 68; HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 56c. Matuschka, *a.g.e.*, s. 205.

⁵⁹ Matuschka, *a.g.e.*, s. 206. Browne ölen ve yaralanan Habsburg askerini 6-7 bin; HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 27. Zimmermann, 8 bin (*a.g.e.*, s. 541); Buchmann, 5 bin (Bertrand Michael Buchmann, *Österreich und das Osmanische Reich*, Wien 1999, s. 171); *FAMA* ve Pezl, 4 bin civarında olduğu görüşündedir. *FAMA*, 189/1716, s. 770. Pezl, *a.g.e.*, s. 245. Habsburg ordusunda ölen generaller arasında Breuner, Gehlen, Lancken, Wellenstein, Hoensbroeck Schilling gelmekteydi. Anger, *a.g.e.*, s. 925.

⁶⁰ Başta Râşid Tarihi olmak üzere birçok Türkçe kaynak muharebe alanında Anadolu Beylerbeyi Türk Ahmet Paşa’nın hayatını kaybettiğini zikretse de (*Târih-i Râşid*, s. 1018; Cezar, *a.g.e.*, s. 2423); Almanca kaynaklar muharebede sol kanadı sevk ve idare eden (Sarı) Ahmet Paşa’nın hayatını kaybettiği görüşündedir (Matuschka, *a.g.e.*, s. 201). Wienerisches Diarium (s. 208), *FAMA*, Browne’un harbe ilişkin yazma eseri gibi önceden yazılmış kaynaklara ilaveten Pezl ve Buchmann da Osmanlıların muharebede kaybettiği asker sayısını 30 bin olarak kaydetmiştir (*FAMA*, 189/1716, s. 770. HHStA./KrA./MS-Kg. 17, Feldzug 1716-1718, s. 26. Pezl, *a.g.e.*, s. 245. Buchmann, *a.g.e.*, s. 171). Ancak Jorga, Bancalari ve Anger gibi yazarlar ise Osmanlıların kaybettiği asker sayısının 6 bin olduğunu ifade etmektedir (Jorga, *GOR.*, c. IV, s. 285. Bancalari, *a.g.e.*, s. 51. Anger, *a.g.e.*, s. 925). Uzunçarşılı, ölen asker sayısını 6-7 bin olarak göstermiştir (*a.g.e.*, s. 122). Prens Eugen, muharebede geri çekilmeyi başarabilen Osmanlı süvarilerinin, yalnız bırakılan ve iyi yönetilmeyen piyadelere nazaran daha az kayıp verdiğini zikretmiştir. HHStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII - 65. *FAMA*, 189/1716, s. 768. Eugen, söz konusu kanaate 10 Ağustos 1716 tarihinde bir Osmanlı kaçınının ifadelerinden sonra varmıştır. Firari, Habsburgların Osmanlılara peşlerinden saldırmaya devam etmeleri halinde, süvarilerin de çok fazla kayıp verecekleri düşüncesindeydi. Matuschka, *a.g.e.*, s. 203.

Ali Paşa ise Karlofça'da ölmüştür⁶¹. Bunun üzerine Defterdar Mehmet Efendi, Mevkufati İbrahim Efendi, Reisülküttab Mustafa Efendi, İmparatorluk tarihçisi Mehmet Raşid, Sipahiler ağası ve beş on kişi kadar atlı gedikli, yanlarına aldıkları Sancağ-ı Şerifle birlikte Belgrad istikametine doğru ilerlemişlerdir (6 Ağustos 1716)⁶².

Sonuç

Muharebenin Osmanlılar tarafından kaybedilmesinde, aynı anda iki cephe de sefere çıkılması başta olmak üzere yeterli mühimmatın ve askerinin zamanında sevki konusunda başarılı olunamayışı, Habsburgların taarruzuna Osmanlı sadrazamının cevap verme konusunda geç kalması, Prens Eugen'in daha önceden tecrübe edilmesine rağmen muharebe taktiklerine yönelik ciddi herhangi bir önlem alınamayışı ve nihayet harb öncesinde Habsburgların Avrupa'daki potansiyel düşmanlarına karşı temin ettiği tarafsızlık ve sulh politikası etkili olmuştur.

Petervaradin muharebesinden sonra genel kanaat Eugen'in Belgrad'a saldıracağı ve kaleyi kuşatacağı yönündeydi. Ancak Prens Eugen müstahkem Belgrad kalesinin, külliyetli ve özenli hazırlıklar yapılmadan ve yaklaşan kış ayından dolayı kısa sürede ele geçirilemeyeceği düşüncesindeydi. Habsburglar şimdilik Osmanlıların bozgununu fırsat bilip nizamsız ve hazırlıksız bir şekilde önemli kuşatmalara girişmeyerek Macaristan'daki Osmanlı hâkimiyetini tamamen sonlandırmaya yönelik seferin hazırlıklarına başlamıştır.

Petervaradin muharebesi, bundan önceki muharebelerden çok daha kısa sürmesine rağmen hem Osmanlı Devleti'nde bıraktığı etkileri hem de Habsburgların bundan sonra girişeceği muharebeler için moral ve güç vermesi açısından büyük bir önem arz etmiştir. Bu minvalde Petervaradin muharebesinde elde ettiği galibiyetle moral bulan Eugen, Banat'ın kilidi konumunda ve 164 yıldır Osmanlıların hâkimiyetinde olan Temeşvar'ı da bir buçuk ay süren bir kuşatmadan sonra Osmanlılardan almıştır. Petervaradin muharebesinden sonra aynı yılın sonlarına doğru Temeşvar'ın (13 Ekim 1716) ve 16 Ağustos 1717 tarihinde ise Belgrad'ın

⁶¹ Zinkeisen, *GOR.*, V, 534. Hammer, *GOR.*, VII, 207-208. Bir cephane arabasında yaralı bir şekilde Karlofça'ya götürülürken vefat eden Osmanlı Sadrazamı, Belgrad'da Kanuni Sultan Süleyman Camii haziresine kanlı elbisesiyle defnedilmiştir. Hammer, *GOR.*, VII, 208.

⁶² *Târih-i Râşid*, s. 1019. Her ne kadar bazı Avusturyalı yazarlar (Maximilian Huybenz, *Prinz Eugen von Savoyen, Festschrift zur Enthüllung des Prinz Eugen Monumentes im October 1865*, Wien 1865, s. 17) Sancağ-ı şerifin de Habsburgların eline geçtiği yönünde ifadelerde bulunmuşsa da Râşid Tarihi, sancağın İstanbul'a götürüldüğünü doğrulamaktadır.

Habsburgların eline geçmesiyle demoralize olan Osmanlıların bölgeye olan ilgisi azalsa da 1739 yılında Belgrad'ın geri alınmasıyla Sava Nehri ötesindeki hinterlanda yönelik Osmanlı emelleri yeniden canlanmıştır. Fakat Habsburgların 1754-1766 ve 1768-1783 yılları arasında Petervaradin Kalesi'ne yönelik dışarıdan gelebilecek muhtemel tehlikelere karşı gerçekleştirdikleri tahkimat faaliyetleri, bölgenin XIX. yüzyılda da kontrollerinde kalmasını sağlamıştır.

Kaynakça

Kaynak Eserler

Avusturya Arşivleri

Haus Hof und Staatsarchiv (HHStA.) / Kriegsarchiv (KrA.)

HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716.

HHSTA./KrA./Kriegskarten/Peterwardein 1716.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

Cevdet Askeriye (C. AS.)

Türkçe ve Almanca Yazmalar

Ahmed b. Mahmud (Göynüklü), *Tarih*, Berlin Staatsbibliothek, Ms.or.qu-art, nr. 1209.

HHStA./KrA./MS-Kg. 17/Feldzug 1716-1718.

Araştırma ve İnceleme Eserleri

Ágoston, Gábor, *Barut, Top, Tüfek, Osmanlı İmparatorluğu'nun Askeri Gücü ve Silah Sanayisi*, çev. Tanju Akad, İstanbul 2006.

Anger, Hilbert, *Geschichte der k. k. Armee*, Wien 1887.

Arneth, Alfred Ritter von, *Prinz Eugen von Savoyen (1663-1707)*, I, Wien 1858.

Arneth, Alfred Ritter von, *Prinz Eugen von Savoyen (1708-1718)*, II, Wien 1858.

Bancalari, Gustav, *Prinz Eugen*, Salzburg 1880.

Baysun, M. Cavid, "Ali Paşa, Damad", *İA*, I, 328-330.

Bees, N. E., "Mora", *İA*, VIII, 413-427.

Benedickt, Heinrich, "Bonnaval und Prinz Eugen", *Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung*, LVIII, Sonderdruck, (1950), 478-502.

Beydilli, Kemal - İsmail, Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Belgeler*, XXII/26 (2002), 1-47.

Böhm, Bruno, *Bibliographie zur Geschichte des Prinzen Eugen von Savo-*

yen und seiner Zeit, Wien 1943.

Braubach, Max, *Prinz Eugen von Savoyen - Zum Gipfel des Ruhmes*, III, Wien 1964.

Broucek, Peter, “Die Feldzüge des Prinzen Eugen in Ungarn, Italien und Westeuropa”, *Österreich und die Osmanen - Prinz Eugen und seine Zeit*, (1988), s. 138-152.

Broucek, Peter, “Die Feldzüge Prinz Eugen”, *Heereskundliches- Kriegsgeschichtliches Materialien zum Vortragszyklus*, (Gesellschaft für österreichische Heereskunde Heeresgeschichtliches Museum), (1986), s. 71-95.

Broucek, Peter - Erich Hillbrand - Fritz Vesely, *Prinz Eugen - Feldzüge und Heerwesen*, Wien 1986.

Buchmann, Bertrand Michael, *Österreich und das Osmanische Reich*, Wien 1999.

Caesar, Conte Corti Egon, *Prinz Eugen*, Berlin 1968.

Carnot, Marguérite, *Anweisung zur Vertheidigung der Festungen*, çev. Felix Bresselau von Bressensdorf, Stuttgart 1820.

Cezar, Mustafa, *Mufassal Osmanlı Tarihi*, V, İskit Yayinevi, İstanbul 1971.

Çeliker, Fahri, *Avusturya'nın ve Türk-Avusturya İlişkilerinin Tarihçesi*, Genel Kurmay Basımevi, Ankara 1983.

Das Winterpalais des Prinzen Eugen, Ed. Agnes Hysslein-Arco, Wien 2013.

Decker, Carl von, *Die Artillerie für alle Waffen - Lehrbuch der gesammten reinen und ausübenden Feld und Belagerungs - Artilleriewissenschaft*, I, Berlin 1816.

Die Geschichte der Feldzüge des Prinzen Eugen in den Jahren 1716 bis 1718, *ÖMZ.*, IV. Heft, (1811), ss. 3-52.

Die unvergeßlichste Türkenkriegen, Günzburg 1789.

Emecen, Feridun, “Ali Paşa, Sürmeli”, *DİA*, II, 427.

Ertaş, M. Yaşar, *Mora'nın Fethinde Osmanlı Sefer Organizasyonu (1714-1716)*, Doktora Tezi, İstanbul 2000.

Fenzl, Otto, *Zustandekommen, Vorbereitungen und Durchführung des Türkenkriegs 1716-1718*, (phil. Diss.), Wien 1950.

Feridun Dukakinzade, *1714-1718 Türk – Avusturya Venedik Seferi*, (84 numaralı mecmuanın lahikası), Askeri Matbaa, İstanbul 1932.

Fernere Nachrichten von der herrlichen Victorie, so die kaiserliche Armée am 5. Augusti 1716, wider die Türcken unterhalb Peterwardein erhalten, Regensburg, (ohne datum). Bericht von 13. Augusti 1716.

Geschichte der Feldzüge Prinzen Eugen von Savoyen, vom Jahre 1716 bis zum Frieden von Passarowitz 1718, *ÖMZ.*, Ersten Jahrgang, IV. Heft, (1808), s.

501-534.

Gökpınar, Bekir, *Varadin Seferinde Organizasyon ve Lojistik (1716)*, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Erzurum 2014.

Hammer, Joseph von, *Geschichte des osmanischen Reiches 1699-1739*, VII, Pest 1831.

Huybensz, Maximilian, *Prinz Eugen von Savoyen, Festschrift zur Enthüllung des Prinz Eugen Monumentes im October 1865*, Wien 1865.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, IV, İstanbul 1972.

Jorga, Nicolae, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, çev. Nilüfer Epçeli, IV, İstanbul 2005.

Kausler, Friedrich von, *Das Leben des Prinzen Eugen von Savoyen*, Freiburg 1839.

Kerchnawe, Hugo, *Prinz Eugen von Savoyen*, Amsterdam - Berlin - Wien 1944.

Kroener, Bernhard R., “Prinz Eugen und die Türken”, *Prinz Eugen von Savoyen und seine Zeit*, (1986), s. 113-125.

Kütükoğlu, Bekir, “Varadin”, *İA*, XIII (1986), s. 203-206.

Martens, Carl von, *Allgemeine Geschichte der Türkenkriege in Europa von 1356 bis 1812*, Stuttgart 1829.

Matuschka, Ludwig, *Der Türken - Krieg 1716-1718 - Feldzug 1716*, Verlag des k. und k. Generalstabes - In Comission bei C. Gerald's Sohn, Wien 1891.

McKay, Derek, *Prinz Eugen von Savoyen*, Graz-Wien-Köln 1979.

Minutoli, Menu von, “Vernagelung des Geschützes”, *Abhandlungen vermishtes Inhalts*, (1816), s. 10-14.

Mitteilungen des K. und K. Kriegs Archivs, V, Wien 1891.

Neueste in Kürze gebrachte Lebensbeschreibung des Prinzen Eugens von Savoyen, Prag 1779.

Odenthal, Josef, *Oesterreichs Türkenkrieg 1716-1718*, Düsseldorf 1938.

Oppenheimer, Wolfgang, *Prinz Eugen von Savoyen*, Wien 2010.

Orts-, Namen- und Sach-Register, Verlag des k. und k. Generalstabes, Wien 1892.

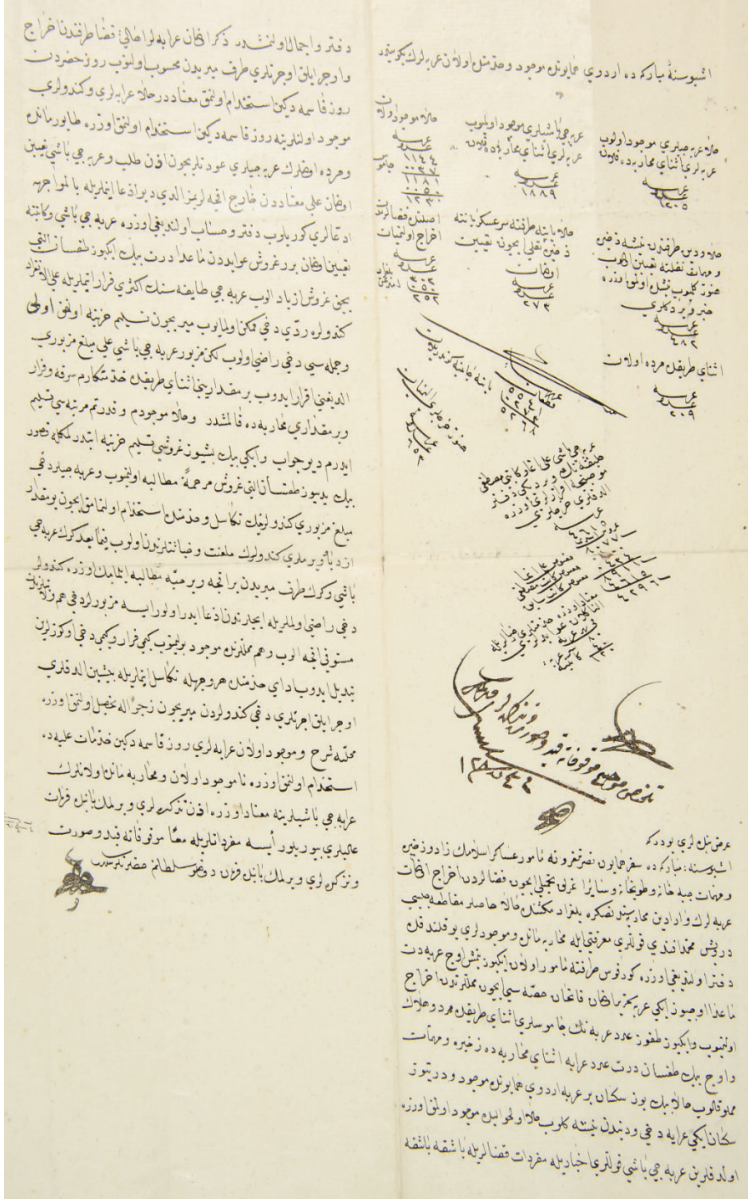
Öksüz, Mustafa, *Şem'dânizâde Fındıklılı Süleyman Efendi'nin Mür'i't-Tevârih Adlı Eserinin (180b-345a) Tahlil ve Tenkidi Metni*, Mimar Sinan GSÜ. SBE., Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2009.

Österreich und die Osmanen, Gemeinsame Ausstellung der Österreichischen Nationalbibliothek und des Österreichischen Staatsarchivs, Wien 1983.

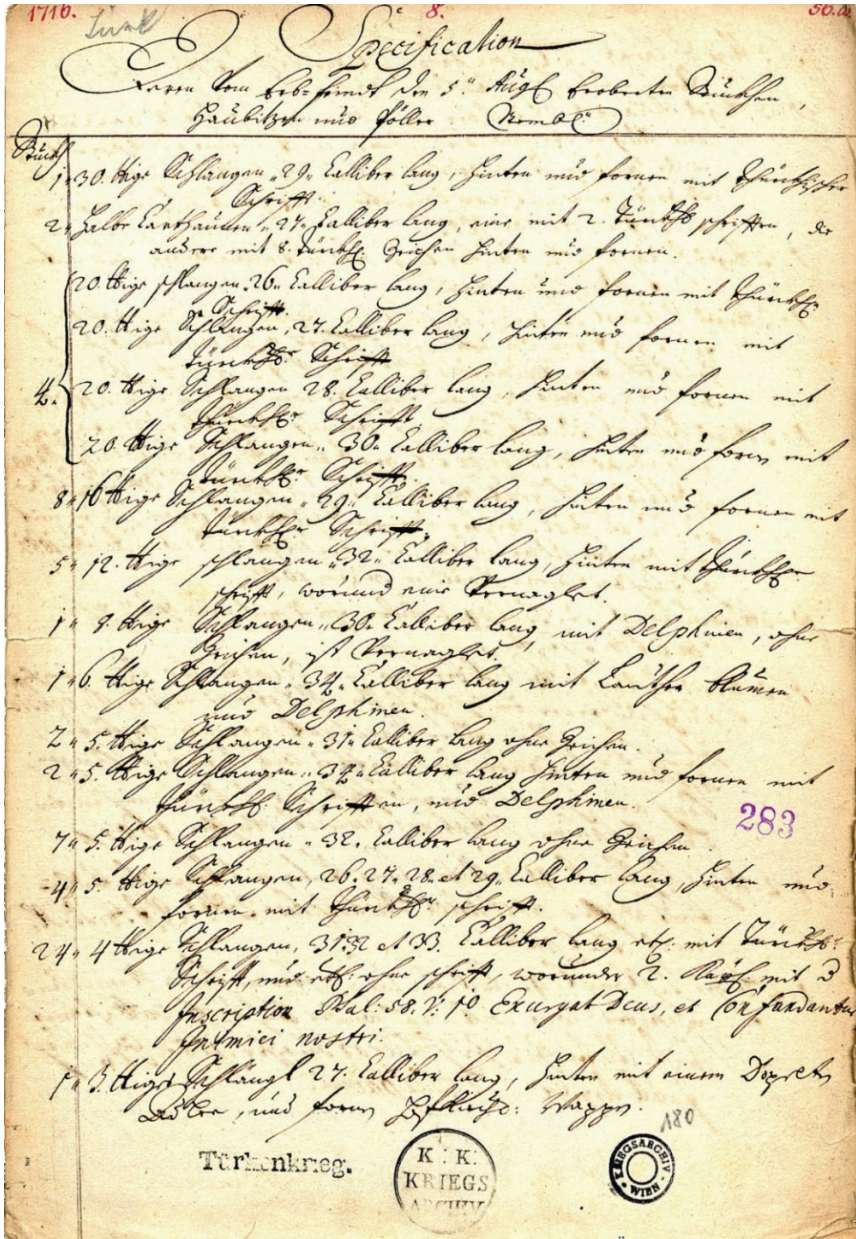
- Özcan, Abdülkadir, “Şehid Ali Paşa”, *DİA*, XXXVIII, 433-434.
- Pezl, Johann, *Eugens Leben und Thaten*, Wien 1791.
- Ponjoulat, Baptistin, *Geschichte des osmanischen Reiches*, Leipzig 1853.
- Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, haz. Abdülkadir Özcan - Yunus Uğur - Baki Çakır - Ahmet Zeki İzgöer, II, İstanbul 2013.
- Rocka, Johann, *Kriegs und Friedens Geschichte zwischen der Krone Hungarn und der ottomanischen Pforte seit dem Jahre 1526*, Ofen 1785.
- Savoyen, Prinz Eugen von, *Schlachtberichte 1697-1717*, Berlin 1937.
- Seiz, Johann Christian, *Die Türken, eine Krieger - Nation*, Pest 1854.
- Spuler, Bertold, “Die europäische Diplomatie in Konstantinopel biz zum Frieden von Belgrad (1739)”, I, *Jahrbücher für Kultur und Geschichte der Slaven*, Neue Folge, XI/1 (1935), 53-115.
- Sybel, Heinrich von, *Prinz Eugen von Savoyen - Drei Vorlesungen*, München 1861.
- Sybel, Heinrich von, *Prinz Eugen von Savoyen*, München 1861.
- Şevket, Hüseyin - Çağatay Çapraz, “İmre Thököly Gözüyle Osmanlı İmparatorluğu’nun 1694 Petrovaradin Kuşatması”, *Akademik Bakış*, III/6 (2010), 123-176.
- Topal, Mehmet, *Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, Nusretnâme-Tahlil ve Metin* (1106-1133/1695-1721), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul 2001.
- Trost, Ernst, *Prinz Eugen*, Wien - München 1985.
- Urbanski, Hans von, *Prinz Eugen*, Wien 1986.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, IV/1, TTK, Ankara 1995.
- Vocelka, Karl, *Österreichische Geschichte 1699 - 1815, Glanz und Untergang der Höfischen Welt*, Wien 2001.
- Yurdoğlu, İhsan, *Almanca-Türkçe Askeri Terimler Lûgati*, Türkiye Yayınevi, İstanbul 1944.
- Zimmermann, Wilhelm, *Prinz Eugen der edle Ritter und seine Zeit*, Stuttgart 1838.
- Zinkeisen, Johann Wilhelm, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, V, Friedrich Andreas Perthes, Gotha 1857.
- Almanca Gazeteler**
- Wienerisches Diarium*, 1716, Nr. 1387.
- Die europäische FAMA, welche den gegenwärtigen Zustand der vornehmsten Höfe entdeckt*, Der 189. Teil, 1716, s. 759-772.

Ekler

Belge-1. Osmanlıların muharebe alanında toplam 3094 arabasının kaldığını gösteren vesika: BOA., C. As., 7918, H. 30 Ramazan 1128 / M. 6 Eylül 1716.

Belge-2. Habsburgların Osmanlılardan ele geçirdiği topların envanterini gösteren vesika: HHSStA./KrA./Alte Feldakten/Türkenkrieg 1716, VIII – 56a.

3. 3. thige Schraubl. 35. Kalliber Lany; mit Dinstl. Griffen, als C.
Carnayleb, mis. p. Gebrauchsk. p.
1. 3. thige Schraubl. 28. Kalliber Lany, oben das Schraubl. Lany, oben
ein Ring in der Kugel, fünf Ringe in einer als Schraubl.
in der andern so befestigt mit einem Ring, der durch den Ring mit einem Ring
L. R. J. S. H. No. 1685.
1. 3. thige Schraubl. 27. Kalliber Lany, oben mit einem Adler, mit einem
Ring in der Kugel, Lany.
1. 3. thige Schraubl. 32. Kalliber Lany mit einer Kugel, mit einer Kugel
Lany, oben mit einem Adler, mit einem Ring in der Kugel, Lany.
L. R. J. S. H. No. 1685.
1. 3. thige Schraubl. 30. Kalliber Lany, oben mit einem Adler, mit einem
Ring in der Kugel, Lany. L. R. J. S. H. No. 1685.
10. 3. thige Schraubl. 32. 33. 34. Kalliber, Griff mit einer Kugel, oben
mit einem Adler, Lany.
1. 2. thige Schraubl. 30. Kalliber Lany mit Delphinen, mit einem Adler, oben
mit einem Adler, Lany. L. R. J. S. H. No. 1685.
1. 2. thige Schraubl. 41. Kalliber Lany, oben mit einem Adler, mit einem
Ring in der Kugel, Lany. L. R. J. S. H. No. 1685.
1. 2. thige Schraubl. 42. Kalliber Lany, oben mit einem Adler, mit einem
Ring in der Kugel, Lany. L. R. J. S. H. No. 1685.

- 112. 1/2. 1/2. Kaliber Lenz mit einem kleinen Beschriftung, in Ca-
schier über dem Einheitszeichen, die ersten der
Komme, mit der Lenz in d. Markt, mit der Lenz in
mit einem Beschriftung.
- 112. 1/2. Kaliber Lenz mit einer Inschrift: Haec Machina
fusa est fidei Domini Joannis Joh. No. 1541.
- 112. 1/2. Kaliber Lenz mit 2. über dem Beschriftung,
Beschriftung, 15. 154.
- 58. 1/2. 1/2. Kaliber Lenz, worunter stark
mit dem Beschriftung, die übrigen aber ohne Beschriftung, auf
1. über dem Beschriftung.
- 60. 1/2. 1/2. Kaliber Lenz ohne Beschriftung.

119. Summa

Handwritten signature

- 1. 60. Kaliber mit 2. über dem Beschriftung, Lenz mit dem Beschriftung mit einer
Inschrift: Ferdinandus Rex L. (me fecit. 1529)
Januarium 1529. mit einem kleinen Beschriftung.
 - 1. 24. Kaliber mit dem Beschriftung.
 - 1. 13. Kaliber Lenz mit dem Beschriftung 1595. mit einem kleinen Beschriftung
Lenz
- Handwritten signature*

Polen.

- 400000 Thaler mit Silber, Eisen.
- 5000 Thaler Wundt 2. oder Eisen.
- 10000 Thaler oder Eisen.
- 20000 Thaler mit Silber, Eisen.
- 10000 Thaler oder Eisen.
- 4000 Thaler mit Silber, Eisen.

Item am 11. Sept. 1716 sind in Peterwaradin
mit Beschuss, Eisen, Eisen
10000 Thaler mit Silber, Eisen.
10000 Thaler oder Eisen.
10000 Thaler oder Eisen.

29. Thaler.

Die Spezifizierte 149. Stück, 3. Stück, mit 23. Stück
Wunde in dem 5. Sept. 1716 in der Schlacht, mit
dem 5. Sept. 1716, in der Schlacht, in der Schlacht, in der Schlacht,
von 2. Stück, 1716. Stück, Eisen, Eisen, Eisen,
und 30. Stück, Eisen, Eisen, Eisen, Eisen, Eisen,
wurde fertig, so geschicklich am 13. Sept. 1716.

(L.S.) Johann Carl von...
Kriegs-Beauftragter

Graf von...

Belge-3. Petervaradin muharebesinden sonra Habsburgların Osmanlılardan ele geçirdiği mühimmatların listesini gösteren vesika:
 HHStA./KrA./Alte Feldakten/341/Türkenkrieg 1716, VIII – 68.

1716. 8. J. 68.

Specification.

Comme il est de l'ancien Arsenal de Vienne, et de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne. Nous avons fait faire par le Sr. Requier, et par le Sr. de la Roche, de la Ville de Vienne, de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne, de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne.

<i>Munition de l'ancien Arsenal de Vienne</i>	1225: Entb.
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	283
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	6: 200: Entb.
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	20: Entb.
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	206:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	130:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	545:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	307:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	1593:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	1609:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	106:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	660:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	600:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	130:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	1400:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	8115:
<i>Munition de l'ancien Arsenal de la Ville de Vienne</i>	3538:

214

Türkenkrieg.

Austriacum

Österreichisches Staatsarch

Von Laborierung: Zug: Kundt Pfund und Ladung: ein
 100 fluggerichten Bomben braucht 1000 lb. ist nicht geschunden
 worden, dann in Bestand steht, wann fundt will, 1000 lb. an
 gangen, also zur Misch Messung das Pulver für Laborierung
 in Stück anhangen sollt.

Stück 1000 lb. für 1000 Stück
 Fortsen.

100: tüchtig 400 lb. Bomben	596:
86: et: 22: tüchtig. dito	126:
60: tüchtig. dito	207:
50: et: 45: tüchtig dito	250:
33: et: 30: tüchtig dito	209:
Stück 1000 lb. für 1000 Stück	
16: et: 15: et: 14: tüchtig 1000 lb. Stück granat	1150:
12: tüchtig Stück granat	680:
22: tüchtig granat	880:
Stück granat für	7000:
Stück 1000 lb. für 1000 Bomben braucht 1000 lb. welche den Belgrad nicht geschunden worden, also fundt will, 1000 lb. an gangen:	
Stück 1000 lb. für 1000 Stück	2. Cent. 70: 100:
Stück 1000 lb. für 1000 Stück	75:

1716

1. Stück: Dazyl Werkb.
 Hat die drei Artillerie zu abführung. Von vier, davon
 16. Dazyl Werkb. 4. Mortiers. Das dritte Stück
 Werkb. das zu 1. Stück ein junges Kind getötet worden.
 ein 8. geschloß, und die fortführung, und geschloß,
 Mir aber ist alles verblieben an großen Stück
 Kleinem. Langen Stück kürzen Dazyl Werkb.
 In allen. 15 Stück

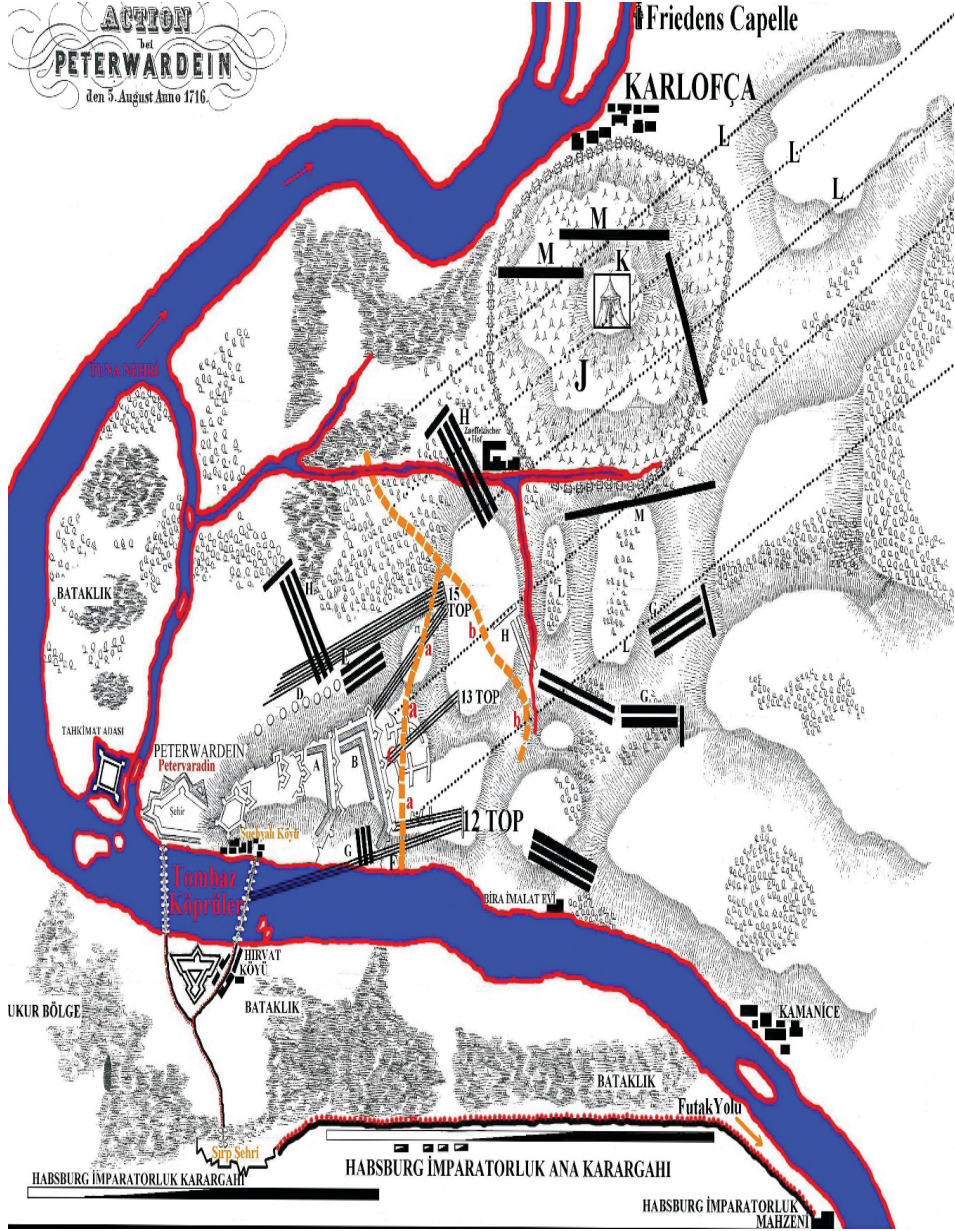
2. Stück: Dazyl Stück und Minier Stück
 befindet sich.

3. Stück: Geschloß Koanzen	4907:
4. Stück: Koanzen ofus, Stück	4044:
5. Stück: Koanzen mit Stück	920:
6. Stück: Mörser mit Stück ofus, Stück	1131:
7. Stück: Stück oder Stück Stück	160:
8. Stück: Stück Stück	8 Stück
9. Stück: Minier Stück	102:
10. Stück: Minier Stück	141:
11. Stück: Minier Stück	208:
12. Stück: Minier Stück und Klein	21:
13. Stück: Stück über die Minierer	112:
14. Stück: Stück	68:

15. Stück: Stück
 16. Stück: Stück
 17. Stück: Stück
 18. Stück: Stück
 19. Stück: Stück
 20. Stück: Stück
 21. Stück: Stück
 22. Stück: Stück
 23. Stück: Stück
 24. Stück: Stück
 25. Stück: Stück
 26. Stück: Stück
 27. Stück: Stück
 28. Stück: Stück
 29. Stück: Stück
 30. Stück: Stück
 31. Stück: Stück
 32. Stück: Stück
 33. Stück: Stück
 34. Stück: Stück
 35. Stück: Stück
 36. Stück: Stück
 37. Stück: Stück
 38. Stück: Stück
 39. Stück: Stück
 40. Stück: Stück
 41. Stück: Stück
 42. Stück: Stück
 43. Stück: Stück
 44. Stück: Stück
 45. Stück: Stück
 46. Stück: Stück
 47. Stück: Stück
 48. Stück: Stück
 49. Stück: Stück
 50. Stück: Stück
 51. Stück: Stück
 52. Stück: Stück
 53. Stück: Stück
 54. Stück: Stück
 55. Stück: Stück
 56. Stück: Stück
 57. Stück: Stück
 58. Stück: Stück
 59. Stück: Stück
 60. Stück: Stück
 61. Stück: Stück
 62. Stück: Stück
 63. Stück: Stück
 64. Stück: Stück
 65. Stück: Stück
 66. Stück: Stück
 67. Stück: Stück
 68. Stück: Stück
 69. Stück: Stück
 70. Stück: Stück
 71. Stück: Stück
 72. Stück: Stück
 73. Stück: Stück
 74. Stück: Stück
 75. Stück: Stück
 76. Stück: Stück
 77. Stück: Stück
 78. Stück: Stück
 79. Stück: Stück
 80. Stück: Stück
 81. Stück: Stück
 82. Stück: Stück
 83. Stück: Stück
 84. Stück: Stück
 85. Stück: Stück
 86. Stück: Stück
 87. Stück: Stück
 88. Stück: Stück
 89. Stück: Stück
 90. Stück: Stück
 91. Stück: Stück
 92. Stück: Stück
 93. Stück: Stück
 94. Stück: Stück
 95. Stück: Stück
 96. Stück: Stück
 97. Stück: Stück
 98. Stück: Stück
 99. Stück: Stück
 100. Stück: Stück

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

Harita-1. 1716 Petervaradin Muharebesi Harp Planı: HHStA./KrA./
Kriegskarten/Peterwardein 1716/H III d/907.

HARP PLANI ÇİZELGESİ

A.B. Hızla onarılan ve bütün Avusturya piyade askerlerinin yerleştirildiği iki eski Caprari istihkâmı.

C. Osmanlı saldırıları ve hendekleri.

D. 2 Ağustos'tan 5 Ağustos'a kadar 500 atın ikame edildiği 8 Tuğla Fırını.

Not. Tuna'dan siperler boyunca noktalanmış, bir başka yerde noktalanmış yolla bağlanan ve yeniçerilerin çarpışmanın başlangıcında ikame olduğu a yolu. Osmanlı süvarilerinin ikame olduğu noktalanmış b yolu.

E. Yeniçerilerin kanatlarına düşen Prens Alexandr von Württemberg'in Piyade Tugayı.

F. Başlangıçta Avusturyalıların birinci siperlerine saldıran, ancak süvariler tarafından püskürtülen Yeniçeriler.

G. Süvarilerin sağ kanadı.

H. Süvarilerin sol kanadı.

J. Wagenburglarla çevrili Osmanlı ordusunun karargâhı.

K. Sadrazamın Çadırı.

L. Osmanlıların kaçış güzergâhı.

M. Osmanlı karargâhı ve Wahlstatt'ta görevlendirilen Avusturyalı birlikler.

Tablo-1. Petervaradin Muharebesinde Tarafların Askeri Güçleri ve Zayıatları.

Harbe Katılanlar	Kumandanlar	Askeri Güçleri	Kayıplar
Habsburglar	Prens Eugen	41 bin piyade 22 bin süvari 10.bin Grenzer 65.000 asker	2122 ölü 2357 yaralı asker
Osmanlılar	Damat Ali Paşa	40 bin Piyade 30 bin Süvari 50 bin Düzensiz Birlikler 120.000 asker	6000 ölü ve yaralı asker 149 Schlange 23 Havan 3 Obüs 175 top

PETERVARADİN MUHAREBESİNDE (1716) HABSBURGLARIN OSMANLILARDAN
ELE GEÇİRDİĞİ SİLAHLAR VE HARP TEÇHİZATI

Resim-1
Petervaradin Kalesi – 2013.

Resim-2
Viyana Askeri Tarih Müzesi – 1716 Petervaradin Muharebesinde Habsburglar tarafından ele geçirildiği iddia edilen Sadrazam çadırı.

Resim-3

Prens Eugen (1663-1736) Jacob van Schuppen – Reiterbildnis des Prinzen Eugen, vor 1721.

Galleria Sabauda, Turin. *Das Winterpalais des Prinzen Eugen*, (Ed. Agnes Hysslein-Arco), Wien 2013